

آینه تمام‌نمای تجارت و زندگی

ششمین نشست مرکز تهران‌شناسی همشهری با موضوع بازار و نقش آن در توسعه و تحولات اجتماعی تهران برگزار شد

۱۸

عمارت نسقچی قاجار در بازار

روزگاری صاحب‌منصبان و درباری‌های بسیاری به این خانه رفت‌وآمد داشتند

۲۰

مکت

زیبایی چشم‌نواز تیمچه‌ها

تیمچه‌های مختلفی در بازار تهران فعال است که هر یک ماجراها و معماری جالبی دارند. در ادامه به معرفی برخی از این تیمچه‌ها کوتاه پرداخته شده است.

تیمچه امین‌اقدس
این بنا در عهد ناصرالدین‌شاه قاجار ساخته شد و به نام امین (امینه) اقدس، یکی از همسران معروف ناصرالدین‌شاه شد. این تیمچه با گنبد ضربی و یزدی‌بندی‌های محکم مزین به کاشی‌کاری در بازار تهران، پس از چهارسوق بزرگ قرار دارد.

۳۳

تیمچه صدر اعظم
تیمچه صدر اعظم پیش از ۱۷۰ سال قبل، به همت میرزا علی‌خان اتابک، صدر اعظم ایران ساخته شد. این تیمچه دارای پوشش عظیم ضربی با حجره‌های دو طبقه است.

۳۳

تیمچه علاءالدوله
این بنا در میانه قرن سیزدهم به وسیله شخصی به نام علاءالدوله ساخته شده و از ویژگی‌های معماری تیمچه‌های بازاری ایران برخوردار است.

۳۳

تیمچه قیصریه
تیمچه قیصریه در اوایل قرن سیزدهم و در زمان قاجاریه ساخته شده است. این بنا معروف شامل سقف عظیم دو پوششی است و یزدی‌بندی‌های محکم دارد که در بازار بزرگ قرار دارد.

۳۳

تیمچه کتاب‌فروشان
ساختن تیمچه کتاب‌فروشان، متعلق به قرن سیزدهم است. این تیمچه پوشش بزرگ ضربی یزدی‌بندی‌های چشمگیری دارد.

۳۳

تیمچه درویش‌مهدی
تیمچه درویش‌مهدی در میان چهارسوق بزرگ و حمام جلوسوار رود در برابر جنوبی سرای ضرابخانه قرار دارد. این تیمچه قبلاً جایگاه شاهین‌سازها بود، ولی در حال حاضر بار فروشی است.

۳۳

تیمچه حاج محمد تقی
این تیمچه که بانی آن حاج محمد تقی یزدی بوده است، در بازار آهنگرها واقع شده و در حال حاضر بارفروشی است.

۳۳

تیمچه مهدیه
فضای میانی تیمچه ۲ طبقه و فضاهای کنسولی دارد که در میانه قنبر فراج است. دور همه قوس‌های نمای داخلی تیمچه را با کاشی لاجوردی مشخص و پررنگ کرده‌اند و در لچکی قوس‌ها بالا و معنود قوس‌های دست‌نخورده طبقه پایین نقش‌های کاشی سبزه دیده می‌شود. همه قوس‌های طبقه بالا چنانچه راهروهای ساده به ارتفاع است. این تیمچه به واسطه راهروهای ساده به ارتفاع یک طبقه از شمال به بازار پارچه‌فروشی‌ها و از غرب به بازار کفایش‌هاال تعلق دارد.

دریچه

تلاقی دین با هنر در بازار

در بازار تهران مساجد و امامزاده‌های بسیاری ساخته شده که معماری زیبا و منحصر به فردی دارند. گردشگران سیزدهمین تور تهرانگردی همشهری از برخی از این مکان‌ها بازدید کردند که در این ستون اختصاراً به آن اشاره شده است.

هشتی منحصر به فرد مسجد امام

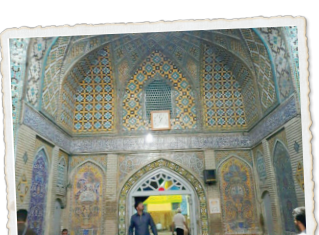
مسجد امام، از محل ثلث اموال آسیه خانم، مهد علیای اول، مادر فتحعلی‌شاه ساخته شده است. در آن زمان اغلب مساجد دارای هشتی بود و مسجد امام هم از این نوع معماری مستثنی نبود. در آن زمان همه ورودی‌های مساجد، اماکن متبرکه و حتی خانه‌ها به این سبک ساخته می‌شد تا چشم نامحرم به داخل آن محوطه نیفتد. بنای مسجد امام با وسعتی حدود ۱۱ هزار مترمربع با طرح چهار ایوانی کامل ساخته شده و مشتمل بر صحن وسیع میانی، ایوان‌های چهارگانه، گنبدخانه و شبستان‌های ستون‌دار، رواق‌ها، سردرها و جلوخان شمالی، به همراه تزئینات زیبای کاشی‌کاری، گچ‌کاری، حجاری، مقرنس و کتیبه‌های خطی است. در نمای اطراف صحن، در ۴ جهت اصلی، ۴ ایوان با نمای کاشی‌کاری و طاق نمایندی و در اطراف آن، رواق‌ها و دهنه‌های شبستان‌ها قرار گرفته و کاشی‌کاری مسجد به ۲ صورت خشتی و معقلی صورت گرفته است. کاشی‌کاری معقلی، سطوح داخلی ایوان‌ها را به زیبایی تزئین کرده و بر بالای ایوان شمالی، ۲ گلدسته کاشی‌کاری و در میانه آنها، ساعتی بر پایه کاشی‌کاری تعبیه شده است.

مسجدی با قدمت فراوان

مسجد جامع بازار از دوران صفویه باقی مانده است. استفاده از ستون‌های متعدد در ساخت یکی از شبستان‌ها، آن را به مسجد چهلستون معروف کرده، گرچه تعداد این ستون‌ها ۳۶ عدد است. این مسجد علاوه بر ویژگی‌های معماری و کاشی‌کاری‌ها و... کتابخانه‌بی‌نظیری از نسخ خطی هم دارد و گنجینه‌نقشی از قرآن‌های خطی و چاپی در این کتابخانه به چشم می‌خورد. در حیاط‌های مختلف این مسجد می‌توان حوض‌های قدیمی، ایوان، عناصری از معماری از جمله کاشی‌کاری و آجرکاری و گچبری را دید. کتیبه‌های قدیمی مسجد، هر کدام تاریخچه‌ای از سال ساخت و یا مرمت شبستان‌ها به مخاطب می‌دهند.

۱۵ اسر ستون زیاد در مسجد میرزا موسی

مسجد میرزا موسی یکی از مساجد قدیمی مربوط به دوره قاجار است که در تهران، خیابان ناصرخسرو، کوچه پله نوروزخان قرار دارد. مسجد میرزا موسی دارای ۳ شبستان است که اکنون از شبستان ضلع جنوبی مسجد استفاده می‌شود و ایوان مسجد نیز در مقابل همین شبستان قرار دارد. این شبستان که شبستان اصلی مسجد نیز محسوب می‌شود، دارای ۱۵ ستون با سرستون‌های بسیار زیباست و محراب مسجد نیز دارای مقرنس‌کاری و کاربندی‌های ظریف است. این مسجد ۲۵ مهر ۱۳۸۳ با شماره ثبت ۱۱۱۹۸ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

همیشه‌ری تهران

پنجشنبه ۲۹ تیر ۱۴۰۲ | ۲ مهر ۱۴۴۵ | سال سی‌ویکم | شماره ۸۸۳۴

عکس‌ها همشهری امیر پناهنجو

شکوه معماری ۵۰۰ ساله بازار

مقصد سیزدهمین تور تهرانگردی همشهری، بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین مرکز تجاری پایتخت بود

جای داده است که به لحاظ سبک و نوع سازه، بناهای ارزشمند تاریخی، نه تنها برای بازار بلکه برای کل شهر تهران محسوب می‌شود و باید برای حفظ آن تلاش کرد؛ بناهایی قدیمی که هویت معماری‌های این شهر را به دوش می‌کشند. همین بهانه کافی بود تا مقصد سیزدهمین تور تهرانگردی مرکز تهران‌شناسی همشهری بازار قلب پایتخت باشد تا تهران‌بزه‌ها و گردشگران از نزدیک با معماری بناهای قدیمی و خاص

گزارش ثریا روزهبهرانی روزنامه‌نگار

بازار بزرگ تهران معماری‌های فاخری در دل خود

اینجا سبزی کاشت می‌شد

اینجا «سبزه‌میدان» نخستین ایستگاه تور تهرانگردی معماری بازار است. حدادی، تهران‌شناس می‌گوید: «ابتدا در این محدوده سبزی کاشته می‌شد و بعدها فروش سبزی نیز در این مکان باب شد، اما قبل از اینکه اسم این مکان سبزه‌میدان شود به آن میدان تخته‌پل هم می‌گفتند. دلیلش هم وجود پلی بود که با تخته درست کرده بودند و با عبور از آن وارد ارگ شاهی می‌شدند. امامزاده سیداسماعیل، چهارسوق بزرگ و مسجد جامع به دلیل معماری و کارکردش هویت‌های تهران قدیم در بازار محسوب می‌شوند که بیش از ۵۰۰ سال قدمت دارند.»

اختلاف دمای ۱۰ درجه

حدادی اعتقاد دارد معماری بازار برگرفته از معماری مساجد است و برای این حرفش به طاق‌های ضربی مسجد ورودی سبزه میدان اشاره می‌کند که درست روبه‌روی آن قرار داریم: «مای ورودی این بازار مانند سردر مساجد است. در معماری قدیم برای زدن طاق ضربی، اغلب از مصالحی مانند آجر، ساروج و سنگ استفاده می‌کردند. همین طاق باعث اختلاف دما بین محوطه بیرونی و داخلی بازار می‌شد؛ یعنی هوای داخل بازار نسبت به هوای مشابه بیرون از بازار در زمستان ۱۰ درجه گرم‌تر و تابستان ۱۰ درجه خنک‌تر است.»

حجره‌هایی با شیشه رنگی

ایستگاه بعدی تور، تیمچه حاج‌الدوله است. برای رسیدن به آن از ورودی اصلی بازار تهران در سبزه میدان به بازار کفایش‌ها می‌رویم. به گفته حدادی این بنا بین سال‌های ۱۲۳۰ تا ۱۲۳۷ شمسی شکل گرفته است: «تیمچه حاج‌الدوله در زمان ناصرالدین‌شاه توسط حاج علی‌خان حاج‌الدوله ساخته شد تا از اعتبار و عظمت سرای امیر بکاهد.» طبقه بالایی این تیمچه اتاق‌هایی است با شیشه رنگی چشم‌نواز. حدادی می‌گوید: «تمام این اتاق‌ها، زمانی حوزه‌های علمیه بوده است و بسیاری از علما و فضایی مادر آن درس می‌خواندند.»

طاق‌های مقرنس تیمچه

تیمچه حاج‌الدوله ترکیبی است از یک سرا و تیمچه کوچک. محور شرقی - غربی به موازات بازار امین‌الملک است که دو راسته شمالی - جنوبی بازار بزرگ در شرق و بازار کفایش‌ها در غرب مجموعه را به هم پیوند می‌دهد. نمونه بارز غنا و اصالت معماری ایرانی در این بنا دیده می‌شود. حدادی روایت می‌کند: «طاق‌های این تیمچه برگرفته از هنر مقرنس کاری است که در ورودی مساجد به کار می‌رفت. در مقرنس کاری اینجا از گچ مخصوصی استفاده شده که نمی‌ریزد و خراب نمی‌شود.» این اثر تاریخی در سال ۱۳۵۶ به ثبت ملی رسیده است.

۶۸۷ حجره به هم پیوسته

حدادی از ویژگی‌های منحصر به فرد سرای اتابکیه تعریف می‌کند: «با ساخت سرای امیر فرم حجره‌های بازار تهران برای همیشه تغییر کرد و به شکلی مدرن‌تر تبدیل شد. همچنین با ساخت این سرا، سنگ بنای ساخت سراها و تیمچه‌های متعدد دیگری نیز گذاشته شد. امیر کبیر این سرا را ساخت تا کالاهای ایرانی و تولیدات داخلی در آن فروخته شود. در آن دوره بازار و کاروانسرای امیر رونق خیلی زیادی داشت و به یکی از مراکز مهم تجارت در تهران تبدیل شده بود.» به گفته او سرای امیر کبیر ۶۸۷ حجره به هم پیوسته در ۲ طبقه مجزا دارد.»

چارسوق زیبای ایران

چهارسوق یا چارسوق به معنای چهارسواست. در معماری قدیم، بازارهای ایرانی محل تقاطع ۲ راسته اصلی مهم بود. چهارسوق بازار بزرگ تهران محل تلاقی گذر بین‌الحرمین و مسگرهاست. چهارسوق بزرگ فضای هشت‌ضلعی‌ای است که با گنبد مدور نسبتاً کوتاهی پوشیده شده و سطح داخل آن دارای گچ‌کاری است. فرشاد فرجی از معماران بافت‌های تاریخی می‌گوید: «معماران هر چه در چنته داشتند در چهارسوق‌ها به کار می‌بردند تا زیبایی بناها را به اوج برسانند. چهارسوق بازار بزرگ تهران یکی از چهارسوق‌های زیبای ایران است.»

معماران دانشکده آخن

حدادی درباره ویژگی‌های چهارسوق بیشتر توضیح می‌دهد: «سقف‌های چهارسوق گنبدی‌شکل و طاق‌ها ضربی است که با کاشی‌کاری، مقرنس کاری و آجرکاری تزئین شده‌اند با راهروهای بسیار باریک. به معماری این بخش از چهارسوق بازار پاتنگ می‌گویند.» چهارسوق بزرگ در سال ۱۹۶۶ به همت ۳ معمار داخلی و ۸ معمار از دانشکده آخن آلمان در قالب توافقی که بین سازمان میراث فرهنگی و دانشکده معماری آخن شده بود، مرمت شد. این اثر در ۱۳۵۶ با شماره ۱۵۴۱ در فهرست آثار ملی ثبت شده است.

سرای ۲۰۰ ساله اتابک اعظم

سرای امیر کبیر یکی از تاریخی‌ترین و قدیمی‌ترین بخش‌های بازار بزرگ تهران است که نزدیک به ۴۳۰۰ سال قبل به فرمان امیر کبیر ساخته شد. حدادی تعریف می‌کند: «سال ۱۲۲۹ در ۱۰ ماه قبل از اینکه امیر به شهادت برسد این بازار کامل می‌شود. نکته اینجاست که ساخت کل این بازار ۸ ماه بیشتر طول نمی‌کشد و در نهایت ساخت آن باعث رونق کسب‌وکار می‌شود. در زمان ساخت این سرا عنوان جناب اتابک اعظم برای امیر کبیر به کار می‌رفت؛ برای همین این سرا با نام سرای اتابکیه و کاروانسرای اتابکیه نیز شناخته می‌شد.»